ANALELE ȘTIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
TOM LXXI, 5, ȘTIINȚE JURIDICE, 2025

DOI: 10.47743/jss-2025-71-5-9

Un mozaic juridic: Dreptul între tradiție și transformare

A Legal Mosaic: Law between Tradition and Transformation

Luciana VIZITEU[1]

Rezumat: Dreptul este indisolubil legat de societate. În cei 170 de ani de învățământ juridic ieșean, societatea s-a transformat, s-a confruntat permanent cu diverse provocări, care s-au răsfrânt nu numai asupra laturii economice și politice a acesteia, ci și asupra lumii juridice. În epoca postmodernă, concepte efervescente precum globalizarea, pluralismul juridic sau transnaționalismul juridic suscită atenția juriștilor și a sociologilor, în scopul identificării virtuților sau viciilor pe care le generează aceste concepte contemporane. Tensiunea dintre rădăcinile locale și influențele globale în sfera juridică continuă să fie o interesantă temă de dezbatere.

Cuvinte-cheie: globalizare, transnaționalism juridic, pluralism juridic, uniformizare și identitate

Abstract: Law is inextricably linked to society. Over the 170 years of legal education in Iași, society has undergone profound transformations and has continuously faced various challenges that have impacted not only its economic and political dimensions but also the legal sphere. In the postmodern era, effervescent concepts such as globalization, legal pluralism and legal transnationalism have captured the attention of jurists and sociologists alike, in their quest to identify the virtues and flaws these contemporary notions may generate. The tension between local legal traditions and global influences remains a compelling subject of scholarly debate.

Keywords: globalization, legal transnationalism, legal pluralism, uniformity and identity

1. Introducere

Jean-Guy Belley propune o metaforă inedită pentru a evidenția evoluția dreptului contemporan, *le droit soluble*, apreciată de profesorul Jean Carbonnier: *„De la dreptul solid la dreptul solubil, aceasta este mișcarea vremurilor noastre: după fizică, care era o siguranță, chimia, mai aventuroasă. De ce nu? Este o iluzie să vedem dreptul ca pe o stâncă; în realitate, el este o substanță foarte maleabilă, care se topește*

[1] Doctorandă, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, lucianaviziteu18@yahoo.com

continuu în viața socială. Dar chiar și astfel dizolvată, ea continuă să acționeze."[2] În epoca postmodernă, concepte efervescente precum globalizarea, transnaționalismul juridic sau pluralismul juridic suscită atenția juriștilor și a sociologilor, în scopul identificării virtuților sau viciilor pe care le generează aceste fenomene, cu un important impact asupra lumii juridice. Această triadă converge spre imaginea unui drept fluid, în care granițele nu dispar, dar devin permeabile și provoacă ideea tradițională conform căreia dreptul este produsul exclusiv al statului[3].

2. Globalizarea

Globalizarea este percepută ca un fenomen care sfidează ordinea clasică și determină o lume tot mai fluidă și interdependentă. Aceasta marchează trecerea de la epoca industrială la epoca informațională și apare într-un moment în care valorile, structurile și paradigmele se reconfigurează, generând complexitate, interconectare și imprevizibilitate. Nu există o definiție general acceptată. Având în vedere că globalizarea este o realitate omniprezentă, cu reverberații în toate sferele de activitate ale societății — economie, politică, cultură, știință și tehnologie — pluralitatea definițiilor sale devine justificată, fiecare domeniu conturându-i propria perspectivă.

Se afirmă că globalizarea poate fi descrisă prin patru dimensiuni esențiale: extinderea, intensitatea, viteza, impactul[4]. Extinderea se referă la faptul că activitățile sociale, economice și politice se desfășoară pe suprafețe geografice tot mai vaste, dincolo de granițe, ceea ce face ca acțiunile dintr-un colț al lumii să fie resimțite în locuri foarte îndepărtate[5]. Intensitatea exprimă gradul de interconectare implicat, legăturile strânse dintre comunități care altădată erau separate sau aveau doar contacte sporadice. Viteza reflectă accelerarea remarcabilă a modului în care circulă totul: idei, informații, bani, oameni. Tehnologiile moderne de transport și comunicare comprimă timpul, făcând ca distanțele să conteze tot mai puțin[6]. A patra dimensiune este denumită impact, subliniind faptul că evenimentele locale pot genera consecințe globale, iar evoluțiile globale se concretizează la nivel local[7]. Întrepătrunderea dintre global și local se reflectă în drept prin estomparea tot mai accentuată a granițelor dintre dreptul intern și cel internațional.

O provocare semnificativă a globalizării este „*construcția unui cadru conceptual și a unei meta-limbi ale teoriei juridice care să poată transcende culturile*

[2] J. G. Belley, *Le droit soluble, Contributions québécoises à l'étude de l'internormativité*, L.G.D.J. 1996, p. 3.

[3] H. Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, ed. Humanitas, 2000.

[3] D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt, J. Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics, and Culture,* Stanford University Press 1999, p. 15.

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibidem.*

juridice"[8]. Provocarea nu este doar lingvistică, ci epistemologică și metodologică: Cum putem construi un vocabular juridic comun care să nu impună o hegemonie culturală? Atingerea echilibrului între necesitatea unei înțelegeri comune și a unui format comun pentru schimbul de concepte juridice din sisteme diferite și presiunea de a conserva sensul și valoarea lor de bază rămâne o problemă complexă. Această echilibristică între convergență și conservare se construiește printr-un dialog comparativ nuanțat, care depășește simpla juxtapunere de norme și presupune înțelegerea diferențelor, nu doar identificarea lor.

Viziunea unei personalități marcante a filosofiei dreptului, Hans Kelsen, a făcut ca, în mod tradițional, statul să fie definit prin controlul exercitat asupra unui teritoriu în care își afirmă suveranitatea, iar dreptul să fie perceput ca un produs exclusiv al statului. Această viziune, care susține o ierarhie a normelor juridice, a urmărit să aducă ordine într-un ansamblu juridic complex, dar procesul globalizării nu face decât să amplifice această complexitate[9]. Dacă odinioară statul deținea monopolul atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, astăzi își vede poziția contestată. Pe scena globală apar actori noi, cum sunt instituțiile, organizațiile transnaționale, care revendică propriul rol în producerea normelor și generează dezbateri aprinse.

În viziunea pozitiviștilor și a teoreticienilor sistemelor juridice naționale, legea statului este asociată cu frontiere teritoriale și intelectuale impermeabile. Hans Kelsen a redus statul la sistemul juridic, proclamând identitatea statului și a legii. Profesorii François Ost și Michel van de Kerchove[10] au teoretizat ideea dreptului în rețea. Această nouă teorie ne propune înlocuirea modelului piramidal kelsenian, fundamentat pe ideea unui spațiu delimitat și a unei ordini juridice circumscrise acestui spațiu, cu modelul unei rețele care transcende hotarele. Rețeaua devine astfel o alternativă pentru reprezentarea și înțelegerea dreptului într-o lume aflată în continuă și accelerată transformare. Imaginea aceasta evocă o țesătură sau o pânză în care fiecare nod are aceeași importanță, o structură alcătuită din multiple puncte legate între ele, fără ca vreunul să domine sau să fie subordonat altuia.

3. Transnaționalismul juridic

Transnaționalismul juridic reflectă încercarea dreptului de a se repoziționa în raport cu realitățile unei lumi globalizate și a interdependenței între state și între alte entități care operează pe scena globală. A fost definit ca „*extinderea dreptului*

[8] W. Twining, *Globalisation & Legal Theory*, Northwestern University Press 2000, p. 53.

[9] B. Barraud, *Le Droit sans le Territoire – Globalisation et postmodernité juridiques*, in Michel Troper et al., *Le territoire*, Jurisdoctoria, 2013, p. 4.

[10] F. Ost, M. V.de Kerchove, *De la pyramide au réseau? Pour une théorie dialectique du droit*, Presses universitaires Saint-Louis Bruxelles, 2010.

dincolo de granițele statului-națiune și impactul presiunilor politice și juridice externe asupra dreptului statului-națiune"[11].

Normele juridice, din aproape toate ramurile dreptului, circulă astăzi în întreaga lume. Transnaționalismul juridic operează într-un spațiu normativ hibrid, unde interacționează mai multe feluri de norme și actori. Cuprinde norme de drept internațional public, de drept internațional privat și reguli „non-statale", create de actori privați, cum ar fi reprezentanți ai mediului de afaceri, activiști nonguvernamentali, profesioniști, companii multinaționale. Philip C. Jessup, reputat jurist american specializat în drept internațional, diplomat și judecător al Curții Internaționale de Justiție, a introdus această noțiune în anul 1956. El a definit acest concept în prelegerile sale Storrs, susținute la Facultatea de Drept a Universității Yale, drept „*întregul ansamblu de norme care reglementează acțiuni sau evenimente ce depășesc frontierele naționale*"[12], propunând o viziune mai largă, care înglobează mai mult decât dreptul internațional public (care privește relațiile dintre state) și dreptul internațional privat (care vizează litigiile transfrontaliere dintre persoane private). În această perspectivă extinsă sunt incluse o varietate de reguli — atât norme „*hard*", cât și norme „*soft*" — care guvernează interacțiuni transfrontaliere complexe și pe care nu le regăsim în ramurile clasice ale dreptului.

Unele voci doctrinare consideră că reprezintă „*un sistem juridic autonom de nivel trei, dincolo de dreptul intern și de dreptul internațional public, creat și dezvoltat de forțele de legiferare ale unei societăți civile globale emergente, bazat pe principii generale de drept, precum și pe uzanțe sociale, administrat de furnizori privați de servicii de soluționare a litigiilor și codificat (dacă este cazul) de agenții private de formulare a normelor*"[13]. Alți autori ne propun să privim dreptul transnațional din perspectiva abordării metodologice și mai puțin ca pe un domeniu juridic delimitat distinct, metodă care „*continuă să se dezvolte ca un experiment de gândire în metodologia și teoria juridică*"[14].

Profesorul Michael Kearney[15] prezintă o altă dimensiune a acestui concept, apelând la o analogie expresivă: Marta Savigliano[16]descrie traseul transnațional al tangoului — un dans care a luat naștere în mediul proletarilor din Argentina, exportat apoi în Europa, unde a fost rafinat, ulterior și-a pus amprenta asupra sa și Japonia, iar în cele din urmă s-a întors în Argentina ca simbol național. Acest

[11] R. Cotterrell, *Spectres of Transnationalism: Changing Terrains of Sociology of Law*, Queen Mary University of London, School of Law Legal Studies Research Paper 32, 2009, p.1 *apud* A.T. Calotă, *Concepte de drept contemporan (I): globalizare, transnaționalism uridic, europenizare, pluralism juridic*, Revista de Științe Juridice nr. 1/2019, p. 161.

[12] P.C. Jessup, *Transnational law (Storrs lectures on jurisprudence)*, Yale University Press, 1956, p. 2.

[13] G.P. Calliess. *Reflexive transnational law: The privatisation of civil law and the civilisation of private law*, Zeitschrift für Rechtssoziologie, Vol. 23, 2002, p. 188.

[14] P. Zumbansen, *Transnational law, evolving*, Elgar Encyclopedia of Comparative Law, Second Edition. Edward Elgar Publishing, 2012, p. 898.

[15] M. Kearney, *The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism*, Annual Review of Anthropology, vol. 24, 1995, p. 554.

[16] M. Savigliano, *Tango And The Political Economy Of Passion*, Westview Press, 1995.

parcurs amintește de dinamica transnaționalismului juridic, în care normele circulă între spații sociale și instituționale diferite, sunt reinterpretate în alte ordini normative, pentru ca apoi să revină în ordinea juridică de origine într-o formă transformată, purtătoare de noi semnificații.

Experimentăm inconștient acest fenomen în viața noastră de zi cu zi și uneori îl îmbrățișăm, alteori putem fi anxioși în legătură cu efectele sale asupra ordinii sociale. Reglementările transnaționale vor fi receptate, implementate sau contestate în funcție de așteptările și interesele actorilor interni, de amploarea schimbării urmărite, de capacitățile și moștenirile instituționale, precum și de orizonturile culturale ale societății. Rezultatul poate varia de la respingerea dreptului transnațional, la reconfigurări instituționale și juridice substanțiale, sau chiar la apropieri strategice ale acestor norme în direcții neanticipate inițial[17].

4. Pluralismul juridic

Pluralismul juridic este considerat de unii autori drept „*conceptul-cheie al unei viziuni postmoderne asupra dreptului*"[18], dar acesta are, totuși, rădăcini mai vechi, chiar în gândirea lui Montesquieu (secțiunile finale din Spiritul legilor, părțile V și VI). În esență, pluralismul juridic desemnează un cadru spațio-temporal în care coexistă mai multe forme de drept.[19] Acesta include dreptul statului, dreptul internațional, dreptul transnațional, dreptul cutumiar, dreptul religios, dreptul indigen și dreptul comunităților etnice sau culturale distincte. Astfel, un set de relații sociale este guvernat simultan de două sau mai multe sisteme normative distincte, dependente unele de altele sau chiar în concurență unele cu altele.

Conform profesorului Paul Berman, globalizarea generează „*o lume a conflictelor juridice, în care mai multe comunități normative, de stat, substat, transnaționale, supranaționale și non-statale, se suprapun*"[20]. Adepții teoriei pluraliste denunță caracterul exclusiv al monismului juridic, care așa cum ei consideră, conduce la ignorarea unor posibile forme de drept non-statal care reglementează viața a milioane de oameni în chestiuni de o importanță morală,

[17] G. Shaffer, *Transnational Legal Process and State Change*, Law & Social Inquiry, vol. 37, no. 2, 2012, p. 27.

[18] B. Dupret, *Pluralisme juridique, pluralité de droits et pratiques juridiques : théories, critiques et reformulation praxéologique*, Revue générale de droit, Volume 49, numéro 2, 2019, p. 602; B. de Sousa Santos, *Law: a map of misreading. Toward a postmodern conception of law*, Journal of Law and Society 14, no. 3, 1987, p. 297.

[19] A. Teodorescu Calotă, *Concepte de drept contemporan (I): globalizare, transnaționalism juridic, europenizare, pluralism juridic,* Revista de Științe Juridice nr.1/2019, p. 163 *apud* W. Twining, *Globalisation and Legal Scholarship*, Montesquieu Lecture, 2009, p. 13, M. Freeman, *Lloyd's Introduction to Jurisprudence*, ed. VIII, Thomson Reuters, Sweet & Maxwell, Londra, 2008, p. 1093 și B. Z. Tamanaha, *Law and Society*", în A Companion to the Philosophy of Law and Legal Theory, ed. II, Dennis Patterson (ed), Blackwell Publishing, Malden, Oxford, 2010.

[20] P.S. Berman, *Global Legal Pluralism: A Jurisprudence of Law Beyond Borders*, Cambridge University Press, 2012, p. 23.

socială și politică majoră. În unele cazuri, normele non-statale reprezintă regulile efective care guvernează viața unei comunități, cum este dreptul cutumiar sau dreptul natural, sau sunt normele cu care comunitatea se identifică cu adevărat, în timp ce normele statului rămân simple reguli pe hârtie. Aceste norme sunt întâlnite astăzi într-o diversitate de domenii, care prezintă importanță în epoca noastră, cum sunt investițiile și comerțul.

Partizanii pluralismului juridic au evidențiat existența unor fenomene normative care, deși nu îndeplinesc toate trăsăturile dreptului pozitiv, sunt totuși relevante pentru a justifica o analiză teoretică riguroasă. Aceștia consideră că nu putem ignora dreptul religios, formele importante de drept tradițional, cutumele, formele emergente precum *lex mercatoria* și alte exemple de *soft law*, atunci când încercăm să explorăm dreptul din întreaga lume. Ei susțin că acestea nu reprezintă forme secundare, incomplete ori diluate ale dreptului statal, ci constituie expresii juridice autonome, cu legitimitate și coerență proprie.

Deși s-a afirmat inițial că spațiul privilegiat pentru studiul pluralismului juridic îl constituie așa-numitele societăți tradiționale, nu putem nega că și în statele care au cunoscut o dezvoltare accelerată, au trecut prin reforme structurale și s-au aliniat modelului capitalist, se observă existența unor reguli cvasi-juridice care îndeplinesc o funcție similară cu cea a dreptului.

5. Concluzii

Hart, ilustrul filosof al dreptului al secolului XX, reiterează întrebarea „*Ce este legea*?" și susține că înainte de a oferi un răspuns, trebuie să înțelegem de ce întrebarea este atât de derutantă, chiar și pentru cei familiarizați cu practica juridică. Cele trei concepte prezentate complică căutarea unui răspuns și generează noi dezacorduri între experți. În acest context apare o altă întrebare: ce se întâmplă dacă normele juridice sunt generate simultan din multiple direcții și surse?

Am realizat această lucrare nu pentru a susține anumite teorii, ci pentru a-mi răspunde propriei curiozități. Dintr-o perspectivă globală, o hartă a dreptului din lume descrie inevitabil o poveste continuă de interacțiune și difuziune. Tradițiile juridice au interacționat între ele de-a lungul istoriei. Între viziunea „solitară" și cea „solidară", bineînțeles că alegerea înțeleaptă este cea de-a doua. Progresul s-a născut întotdeauna din dialogul civilizațiilor, izolarea nu va fi niciodată o soluție, dar trebuie să cercetăm mereu „*măsura în care alinierea la alte standarde juridice ajută o societate să-și definească limitele acțiunilor omenești comune și rezonabile, nu de expierea propriei vieți juridice doar pentru a-ți abandona identitatea și tradițiile*"[21].

Cred că este important să evităm extremele inerente fenomenelor prezentate, prin adoptarea unei poziții intermediare care să medieze între două tabere: să respingem vehement abordarea globalistă care minimalizează sau ignoră relevanța contextului local, considerându-l nesemnificativ, perimat sau în curs de

[21] V.M. Ciucă, *Drept privat comparat. Lecțiuni, Vol. I, Prolegomene*, ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2019, p. 90.

dispariție, dar să nu ne lăsăm copleșiți de anxietatea generată de ideea unei culturi juridice globale, percepută ca omogenă și lipsită de relevanță comparativă[22]. Trebuie să fim vigilenți mereu pentru a ne asigura că nu trăim scenariul al doilea. Să analizăm cu atenție ceea ce permitem să se infuzeze în legislația noastră, să vedem dacă noile practici sau concepte ne vor ajuta cu adevărat, dacă sunt compatibile grilei de valori ale societății românești și dacă aceasta este în stadiul în care le poate asimila.

Nu se poate generaliza dacă conceptele prezentate sunt bune sau rele, dorite social sau problematice, deoarece răspunsul depinde de circumstanțele existente. Un model optim implică elemente universale, regionale, naționale și subnaționale. Doar o interacțiune constructivă a tuturor acestor niveluri poartă promisiunea soluționării problemelor lumii.

Referințe

Barraud B., *Le Droit sans le Territoire – Globalisation et postmodernité juridiques*, in Michel Troper et alii, *Le territoire*, Jurisdoctoria, 2013

Belley J.G., *Le droit soluble, Contributions québécoises à l'étude de l'internormativité*, L.G.D.J., 1996

Berman P.S., *Global Legal Pluralism: A Jurisprudence of Law Beyond Borders*, Cambridge University Press, 2012

Calliess G.P., *Reflexive transnational law: The privatisation of civil law and the civilisation of private law,* Zeitschrift für Rechtssoziologie, Vol. 23, 2002

Ciucă V.M., *Drept privat comparat. Lecțiuni, Vol. I, Prolegomene*, ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2019

Cotterrell R., *Spectres of Transnationalism: Changing Terrains of Sociology of Law*, Queen Mary University of London, School of Law Legal Studies Research Paper 32,2009, *apud* A.T. Calotă, *Concepte de drept contemporan (I): globalizare, transnaționalism juridic, europenizare, pluralism juridic*, Revista de Științe Juridice nr. 1/2019

Dupret B., *Pluralisme juridique, pluralité de droits et pratiques juridiques : théories, critiques et reformulation praxéologique*, Revue générale de droit, Volume 49, numéro 2, 2019

Held D., A. McGrew, D. Goldblatt, J. Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics, and Culture,* Stanford University Press 1999

Jessup P.C., *Transnational law (Storrs lectures on jurisprudence)*, Yale University Press, 1956

Kearney M., *The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism*, Annual Review of Anthropology, vol. 24, 1995

Kelsen H., *Doctrina pură a dreptului*, ed. Humanitas, 2000

Ost F., de Kerchove M.V., *De la pyramide au réseau ? Pour une théorie dialectique du droit*, Presses universitaires Saint-Louis Bruxelles, 2010

Savigliano M., *Tango And The Political Economy Of Passion*, Westview Press, 1995.

Shaffer G., *Transnational Legal Process and State Change*, Law & Social Inquiry, vol. 37, no. 2, 2012

de Sousa Santos B., *Law: a map of misreading. Toward a postmodern conception of law*, Journal of Law and Society 14, no. 3, 1987

[22] A. Teodorescu Calotă, *op. cit*, p. 166; D. A. Westbrook, *Theorizing the Diffusion of Law: Conceptual Difficulties, Unstable Imaginations, and the Effort To Think Gracefully Nonetheless*, Harvard International Law Journal 47, 2006, p. 492.

Teodorescu Calotă A., *Concepte de drept contemporan (I): globalizare, transnaționalism juridic, europenizare, pluralism juridic*, Revista de Științe Juridice nr.1/2019

Twining W., *Globalisation & Legal Theory*, Northwestern University Press 2000

Westbrook D.A., *Theorizing the Diffusion of Law: Conceptual Difficulties, Unstable Imaginations, and the Effort To Think Gracefully Nonetheless*, Harvard International Law Journal 47, 2006

Zumbansen P., *Transnational law, evolving*, Elgar Encyclopedia of Comparative Law, Second Edition. Edward Elgar Publishing, 2012